

FUTBOL TARAFTARLIĞINDAKİ ERKEKLİK İMGESİ: (Bucaspor-Göztepe ve Karşıyaka taraftarları Üzerine Bir İnceleme)

Doç. Dr. Ahmet TALİMCİLER

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
talimciler@hotmail.com

Özet

Türkiye’de futbol, erkeklik statüsünün kurulmasında ve kimlik edinme sürecinde son derece etkili bir alan görünümündedir. Futbol ve futbol üzerine yapılan yorumlarla birlikte kullanılan söylemler, Türkiye’deki ‘erkek kültürü’nün inşasına katkıda bulunmaktadır. Futbolun dilinin ve söyleminin içerdiği erkeksi öğeler, erkeklerin bir arada yaşadıkları mekanlarda ve zamanlarda üretmiş oldukları cinsellik yüklü ve sadece erkeklere özgü olan söz ve kalıpları da içerdiği için de futbol erkekler için vazgeçilemez bir alandır. Futbolun bir erkek oyunu olarak görülmesinden, futbol içerisinde kavga ve rakiplere yönelik bir dizi normal kabul edilen hareketlere kadar pek çok konuda bu durum etkili olmaktadır. Yaş net bir biçimde taraftar gruplarını birbirlerinden ayıran bir değişken durumundadır ve yaş kategorisi yükseldikçe bu ve benzeri uygulamalara verilen onay eğilimi düşmektedir. Bütün kategoriler içerisinde Bucasporlu taraftarlar diğer iki takımın taraftarlarına oranla erkekliğin, kavganın, rakip taraftarlara yapılan uygulamaların onaylanmasının ve semtin korunması gibi uygulamalarda ilk sırada yer almışlardır.

Anahtar Kelimeler: Futbol, taraftarlık, erkeklik, şiddet, taraftar grupları, kavga

Abstract

In Turkey, football is a highly effective field in the establishment of the status of masculinity and in the process of identity acquisition. Discourses used with comments on football and football itself have contributed to the construction of 'male culture' in Turkey. Football is an indispensable field for men because the masculine elements of football's language and discourse contain the words and phrases that are unique to men and loaded with sexuality in the places where men live together and in time. Since football is seen as a men's game, this situation is influential in so many issues until a series of normalised movements in football, such as fighting and rivalry. Age is clearly a variable that separates the fan groups from each other, and as the age category increases, the tendency of approval given to these and similar implementations falls. Among all categories, Bucaspor supporters ranked first in the applications such as approval of masculinity, fighting, implementations towards rival supporters and protection practice of their district compared to the fans of the other two teams.

Keywords: Football, supporters, masculinity, team supporters, fight

Giriş

Futbol ve futbol taraftarlığı tüm dünyada erkek kimliğinin oluşumunda etkili olan alanlardan bir tanesi olarak dikkat çekmektedir. Taraftarlık, bir takımla arasında duygusal, zihinsel ya da her ikisini birden bulundurabilen bir bağlantı kurabilmek demektir ve en önemli özelliklerinden bir tanesi rasyonel temellere dayandırılmıyor oluşudur. Homososyal ortamlardan bir tanesi olarak tribünler erkek kimliğinin şekillenmesinde etkili olan alanların başında gelmektedir. 'Erkek'çe sokağın türettiği ve onun dolayısıyla aktarılan bir dil'dir. Stadyumlar 'erkek'çe konuşulan, 'erkek' zihniyet kalıplarıyla hareket edilen ve 'erkek'si davranışların hakim olduğu mekanlar olarak gündelik hayat içerisinde önemli bir mekan işlevini yerine getirmektedir.

Erkeklik çalışmalarında sıkça vurgu yapılan erkeksi değer ve davranış türleri içerisinde yer alan homofobik, zenofobik yaklaşımlar ile sözel-fiziksel şiddet örneklerine tribünlerde sıkça rastlarız. Özellikle argo bir dilin hakim kılındığı ifadeler üzerinden rakiplerin 'erkek'likten çıkartılması en çok görülen örneklerden bir tanesidir. Bir diğer özellik olan fiziksel şiddet konusunda futbol üzerinde en çok durulan spor dallarından bir tanesi olarak dikkat çekmektedir. Takımını desteklemeyi sürekli olarak küfür etme, rakibi aşağılama, fiziksel ve psikolojik şiddete maruz bırakma olarak algılayan zihniyet yapısı, başta kendileri olmak üzere tüm toplumsal hayata zarar vermektedirler. Rakibini yok etme üzerinden gerçekleşen zihniyet sonrası taraftarlığın zarar gördüğü bir yapı ortaya çıkmakta ve bu durum şiddet halkasının büyümesine katkıda bulunmaktadır.

Taraftarlık, kişinin hayatında önem verdiği ve kimliğini tanımlamada kullandığı önemli alanlardan bir tanesidir. Ancak bu kimliğin sağlıklı bir şekilde işlemesi için 'öteki' olarak adlandırdığımız rakip takım taraftarlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Taraftarlığın bir gönül/duygu işi olduğunu ve burada oluşan ruh halinin kişilerin gündelik hayatlarına doğrudan temas ettiği gerçeği, bu kimliğin aslında ne kadar önemli bir boşluğu doldurduğunu göstermektedir. Son dönemde şiddet sarmalı üzerinden oyunun ruhunu

yeniden konuşacaksak, örgütlü çıkar grubu olarak hareket eden taraftar gruplarını ve kendi kişisel tatminleri için takımlarına zarar verenleri de masaya yatırmalıyız. Bu araştırmanın konusunu, Türkiye’de toplumsal yaşamın hemen her alanında etkili olan erkeklik/delikanlılık kültürünün futbol taraftarlarınca hangi boyutlarıyla içselleştirildiği ve benimsendiği oluşturmaktadır. Futboldaki erkeksi zihniyet kalıplarının gündelik sosyal hayattaki kaynakları nelerdir? Futboldaki ve toplumsal hayattaki erkeklik/delikanlılık ideolojisi, birbirlerini karşılıklı olarak nasıl üretmektedir? Araştırmamızda esas olarak bu sorulara, yürütülecek empirik araştırmadan elde edilecek bulgulardan hareket edilerek cevap verilmeye çalışılacaktır.

Çalışmamızda milliyetçi, şiddeti olumlayan, agresif, dışlayıcı vb. bir taraftarlık ideolojisinin oluşmasına da temel oluşturan cinsiyetçi bir zihniyet kalıbının yani erkeklik/delikanlılık kültürünün taraftarlık bilincine nasıl taşındığı ve eklemlendiği üzerinde durulacaktır. Bu doğrultuda çalışmamızın ilk bölümünde erkeklik ve taraftarlık kavramlarına ilişkin kuramsal yaklaşımlara yer verilecektir. İkinci bölüm ise Dünyada ve İzmir’de futbolun kısa bir tarihsel geçmişine yer verilecektir. Üçüncü bölümümüz alan çalışması bulgularının yorumlanmasından oluşacak ve sonuç bölümümüzde ise elde edilen bulgular üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır.

1. Erkeklik ve Taraftarlık

I.1. Erkeklik Kavramı

Feminist kuram sayesinde kadınların toplumsal hayat içerisinde nelere maruz kaldıklarını ve yaşadıkları karşısında nasıl bir direniş mekanizmasını harekete geçirebileceklerinden haberdar olduk. Buna karşın asıl belirleyici olan ‘erkek’ ve ‘erkek kimliği’ hususunda ise çalışmalar çok daha geç bir dönemde başladı. Erkekliğin toplumsal hayat içerisinde kadınlıktan neden daha farklı bir pozisyonda bulunduğuna verilecek olan yanıtlar aynı zamanda içinde yaşadığımız dünyadaki iktidar ilişkileri ile de yakından ilişkili olacaktır. Bu açıdan erkekliğin toplumsal cinsiyet açısından nerede

durduğundan başlayarak; kadınlara, çocuklara ve hatta kendi hem cinslerine yönelik davranış kalıplarının irdelenmesi büyük bir önem arz edecektir. Gündelik hayat içerisinde erkekliğin oluşmasında katkıda bulunan ve onların zihniyet dünyasını şekillendiren alanların incelenmesine ve bu alanlar üzerinden yapılacak değerlendirmelere ihtiyaç duymaktayız.

İşte tam da bu noktada hem ülkemiz açısından hem de dünyada erkek kimliğinin şekillenmesinde etkili olan alanlardan bir tanesi olarak futbol ve futbol taraftarlığı araştırmacılar açısından son derece verimli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü burada erkek kimliğinin oluşum aşamalarından başlayarak, erkeklerin birbirlerine yönelik eril şiddetine dek uzanan bir dizi 'erkeksi' hallerin izi sürülebilmektedir. Bu alanda erkeklikle ilintilendirilen 'şiddet, homofobi, küfür/argo kullanımı' vb. gibi davranışları fazlasıyla görmekteyiz. Ayrıca yine futbol ve spor sahaları erkeklerin birbirlerine yönelik tahakküm biçimlerine de sahne olabilmektedir. Hegemonik erkeklik son yıllarda bu alanda çalışan araştırmacıların üzerinde durdukları en önemli kavramlardan bir tanesidir. Futbol ve futbol taraftarlığı eril şiddetin zaman zaman kendi hem cinslerine de dönebildiği ve onlar üzerinden de yürüyebildiği örneklerle doludur. Bu çalışmada öncelikle erkeklik kavramının kuramsal açıdan nasıl ele alındığı üzerinde durulacak ve ardından taraftarlıkla olan bağlantısına yer verilecektir.

Erkeklikle ilgili çalışmalarda dikkat çekici noktaların başında erkekliğin doğuştan gelen bir cinsiyet halini temsil eden bir kavramsallaştırma olmadığı tam tersine içinde bulunulan kültürün ve toplumun gerekleri doğrultusunda oluşturulmuş olduğudur. Ayşe Saraçgil 'Bukalemun Erkek' isimli çalışmasında(2005); erkekliğin her şeyden önce toplumdaki kontrolün ifadesi ve icrası olduğundan onlardan istenenin güçlerini, özellikle de fiziksel güçlerini adil bir biçimde, yaş ve sosyal mevki hiyerarşilerinden kaynaklanan güç dengelerini korumaya dikkat ederek kullanmaları olduğunu belirtir. "Erkekliğin gerek oluşumunda gerekse tasdikinde toplumsal ve psikolojik faktörler birlikte çalışmaktadırlar"(Saraçgil, 2005). Buna karşın "herhangi bir tarihsel ve toplumsal bağlamda, erkeklik diye tanımlanabilecek tek bir

şeyden söz etmek mümkün değildir. Erkeklik halleri toplumdaki güç ilişkileri bağlamında şekillenir ve birbiriyle çatışma içindedir. Çatışmanın ana ekseninin, anlam yaratma konusundaki yetkinlik ve maddi güç oluşturur”(Alemdaroğlu& Demirtaş;2004). Benzer bir biçimde Atay(2012) da ‘erkeklik ve kadınlığın doğal haller olmayıp, kültürel pratikler olduğunu unutmamız gerektiğine vurguda bulunmaktadır. “Erkeklik ve kadınlığın kültürel inşa, yahut ‘yapıtı’lar olarak edinim süreçlerinin birbirleriyle mukayese edilemeyecek derecede farklı olduğuna işaret eden Gilmore’a göre, erkeklerin erkekliği elde etmeleri, tam bir ‘büyük imkansız’ peşinde koşmaktır”(Atay;2012).

Cengiz, Tol ve Küçükural’ın(2004) alana dair deneyimlerini paylaştıkları yazılarında ‘erkekliğin bir habitus olarak işlediğine’ yönelik tespitleri ve ardından yaptıkları açıklamalar dikkat çekicidir. Daha dünyaya gelmeden erkek çocuk, kız çocuğundan farklı bir pozisyon içerisine yerleştirilir. Erkek olmanın gereklerini çok küçük yaşlardan itibaren öğrenmeye ve bu doğrultuda davranmaya başlar. “Her toplumsal kesimin ayrı bir erkeklik tahayyülü ve pratiği(davranışlar seti) vardır. Erkeklik davranışları, içinde yetiştikleri toplumsal bağlama göre pratiklerden pratiklere aktarılarak gövdelere kazınır, doğallaşır, üzerinde konuşulmasına gerek kalmayacak kadar ‘normal’ davranışlar haline gelirler”(Cengiz,Tol & Küçükural;2004).

Kadınlıktan farklı olarak erkek kimliği sürekli olarak yeniden ve yeniden sınanan bir kimlik olarak erkekleri hayat boyu sınava tabi tutmayı sürdürür. Bu yüzden de erkekler kendi hem cinsleri tarafından ‘onay’ görmek için uğraşıp dururlar. Ülkemizde sünnet ile başlayan bu yolculuk: ilk cinsel deneyim, askerlik, çalışma hayatı, evlilik, babalık vb. gibi alanlarla sürekli olarak teste tutulur. Real’in yerinde tespitinde olduğu gibi erkekliğin oluşması sosyal bir süreçtir ve dişiliğin tersine erkeklik verilmekte olduğu için geri de alınabilmektedir(Real, 2004). Bu durum ise erkeklerin kendi kimliklerini oluştururken üzerlerinde hissettikleri ağırlığı arttırmaktadır. Cengiz, Tol &Küçükural’ın tespitlerine göre, çizilen bu keskin sınırlar sadece cinsel kimlikle ilgili olmayıp aynı zamanda toplumsal ve ideolojik konular

için de geçerli olup erkekleri içerisine hapsetmektedirler. Onlara göre erkek kişiliğini bu şekilde oluştururken aslında erkeklik durumunu bütün bir set olarak almaktadır: konuşması, yürüyüşü, ciddiyeti ve akla dayalı/duygusuz tavırları, hep bu setin içinde yer almakta, anlam kazanmaktadır. Böylece erkek, farkında olmadan sistemin gereklerine göre davranan, toplumsal eşitsizlikleri ekonomik alanın dışında cinsiyet alanında da yeniden üreten bir 'tür' haline gelmektedir. "Erkekler, bir araya geldiklerinde kendi cinsleri dışındakilere ilişkin aşağılayıcı espriler ve konuşmalarla erkekliklerini homojenleştirirler. Bu aynı zamanda erkekler üzerinde kaygı ve baskı da yaratan bir durumdur. Bu baskı kendisini homofobi, kadın düşmanlığı ve kadınsı olarak kodlanan her şeyden uzak durma şeklinde gösterir; aşırı uçlarında bu durum eşcinsellere karşı nefrete varır"(Cengiz,Tol& Küçükural; 2004). Erkeklerin kullandığı dilin sınırları birbirleriyle bir arada oldukları anda farklı bir biçimde tezahür etmektedir. Argo, küfür, şiddet içeren ifadeler ya da kısaca erkek muhabbetinin belirleyici olduğu bir lisan bizi karşılar. Erkekler arasındaki konuşma kalıplarının hızla gerginliğe ve kavgaya evrilmesi tesadüf değildir. Çünkü Atay'ın da belirtmiş olduğu gibi, erkekler için konuşma, hayata bir yarışma olarak yaklaştıkları için rekabet ve çatışma aracıdır. O yüzden de konuşurken çatışmacı bir dil kullanmaktan kaçınılmaz. Aksine bu, tercih ve teşvik edilir. "Dili çatışma için kullanan erkek, çatıştığı hemcinsiyle pek çok zaman ve zeminde sohbet edemez, muhabbet üretemez. Dilin 'grameri' öyle yapılanmamıştır çünkü. 'Lehçe'deki bu köklü farklılığın sonucu olarak kızlar büyür, 'ergen' olur; erkekler büyümeyi, hep 'ergen' kalır"(Atay;2004). Erkeklerin ürettiği bu 'erkeklik' imgesi sadece kadınları değil aynı zamanda erkekleri de ezmeyi sürdürür.

Hegemonik erkeklik kavramı sadece erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü değil aynı zamanda erkeklerin kendi hem cinsleri ile birlikte oluşturdukları gruplar içerisindeki tahakküm ilişkilerini de anlamımıza yardımcı olmaktadır. Bahadır Türk'e göre hegemonik erkeklik, sadece zor ya da şiddet üzerinden işlememektedir. Kavramın asıl değerini oluşturan unsur, erkeklerin kadınlara ve birbirlerine karşı kurdukları tahakküm ilişkilerinin

inşasındaki kültür ve kurumlar üzerinden işleyen ikna ve rıza pratiklerine yapmış olduğu göndermelerde karşımıza çıkmaktadır. “Hegemonik erkeklik, toplumsal süreçler içinde idealize edilmiş bir erkeklik formunun devlet, kilise, medya gibi kurumlar vasıtasıyla nasıl tüm topluma yayıldığına işaret eden bir kavramdır. Hegemonik erkeklik, ‘erkek olmanın anlamı nedir?’ ve ‘bir erkek nasıl olmalıdır?’ sorularının yanıtı üzerinde yapılan bir mücadelenin sonucunda kazanılan konuma işaret eder. Dolayısıyla hegemonik erkekliği düşünmek, çok genel anlamıyla eril tahakkümü düşünmek, aslında muhalif bakış açılarının ve ideolojilerin nasıl bastırıldığını, içerildiğini ve eklemlendiğini de düşünmeyi gerektirir”(Türk;2015). Burada etkili olan husus hiç kuşkusuz erkeklerin kendi içlerindeki homososyal cemaatleri üzerinden buldukları pozisyonu korumayı sürdürebilecek sosyalizasyon süreçlerinin yanı sıra bilgilerle de donatılıyor olmalarıdır. Erkekler doğdukları andan itibaren içinde buldukları cinsel kimliğin nasıl olması gerektiği doğrultusunda geleceğe hazırlanırlar.

Hegemonik erkeklik üzerine yapılan çalışmalarda en dikkat çekici hususların başında şiddet ile ilişkisine yapılan vurgu gelmektedir. Bizim çalışmamız açısından da taraftarların şiddet kullanımı meselesi ve erkeklik kavramı arasındaki bağlantı önem arz etmektedir. “Şiddet; erkeklik ideolojisi, özelde hegemonik erkeklik içinde araçsal bir pratiktir. Şiddet ve erkeklik ilişkisi daha çok erkekliği şiddet göstererek kanıtlamak şeklinde somutlaşır. Burada şiddet, erkekliğin ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkar ve erkekliğin tamamlayıcısı olarak devreye girer. Erkek, tikel görünümüleriyle (sevgili, baba, koca vb.) şiddeti potansiyel olarak uygulayabilecek güce sahiptir ve bu yeri geldiğinde belirli bir amacın gerçekleştirilmesi, bir kabullenme, saygı görme ya da en basitinden sorun çözme aracı olarak şiddetin edimselliğine yol açar. Şiddet, pratik bir sorun çözme metodudur burada”(Türk,2015). Şiddetin böylesi bir kullanım aracı olarak dolaşıma sokulmasında ataerkil ideolojinin önemli bir katkısı bulunmaktadır. Erkeklerin, erkek olduklarının ispat edilmesi noktasında hiç kuşkusuz

şiddete başvurma önde gelen ispat kaynaklarından bir tanesidir. Erkekler arası ağız münakaşalarının çok kısa bir süre içerisinde fiziksel şiddete doğru evrilmesi bu açıdan tesadüf değildir. “Erkeklik bir yandan her şeyi düzenleyen muktedir bir bakışa dayanırken, bir yandan da baktığı her yerde kendisi için yeni bir sınav ve risk gören bir eğilimi taşır bünyesinde. Erkeklik ideolojisinin zayıflayacağından, hegemonik erkekliğin hegemonik olmaktan çıkacağından, ezcümle meşru erkeklik hallerinin kaybolacağından duyulan korku hegemonik erkekliğin yeniden üretiminde şiddeti araçsallaştırır”(Türk,2015).

Homososyal topluluklar aracılığıyla erkekler kendilerine ait dünyanın kapılarını sonuna kadar açabilme ve orada daha rahat hareket edebilme olanağına kavuşmaktadırlar. Buralar erkek habitusunun gerçekleştiği ve erkeklerin kendilerini sıkmadan konuşabildikleri, hareket edebildikleri mekanlar olarak ön planda yer almaktadırlar. Onur&Koyuncu'nun yerinde tanımlamasıyla 'oğlanlar, oğlanlar olarak dünyaya gelmezler, onlar oğlan yapılırlar'. Erkek ve kadın olma süreci ev içinden başlayarak, kreşte, anaokulunda, okulda, sporda, özel ilişkilerde, toplumsal kurumlarda, örgütlenmelerde ve iş yaşamında devam etmektedir. Bu alanlar, cinsiyetin oluşturulmasında ve yeniden üretilmesinde önemli faktörleri oluşturmaktadırlar. Çünkü bu kurumlar sayesinde rol farklılıklarının ve cinsiyet ayrımlarının süreklilik göstermesi sağlanmaktadır. Erkeklerin kendi aralarında yaptıkları sohbetler, 'duygudan arınmış' bir biçimde spor ve mesleki konular etrafında dönen sohbetlere sıkıştırılmaktayken, kişisel sorunlarla ilgili sohbetler ise, zayıf ve 'kadınsı' olarak değerlendirilmektedir. Sosyal ilişkilerin yanı sıra, erkeklerin gündelik yaşam rutinleri de 'erkek' davranışlarının yeniden üretildiği ve pekiştiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. “Gündelik yaşamda ne kadar az uyunursa, ne kadar çok içki tüketilirse, ne kadar az beslenmeye dikkat edilirse, ne kadar az sayıda yardım talebinde bulunulursa, ne kadar az sağlığa dikkat edilirse, o kadar çok ve belirgin bir 'erkek olunabileceği' düşünülür. Bunlara ek olarak, 'erkek' olmak, teknikte ve siyasette yetkinliği, aynı zamanda denetime sahip olma ve

iktidar uygulama yeteneğini çağrıştırır... Gerçekçi olmayan ve çarpıtılan 'erkek yaşam modellerinin' kollektif algılanması yoluyla 'hegemonik erkeklik' gelişir"(Onur&Koyuncu;2004).

Sancar'ın 'erkek ortaklıklarını anlamak için homososyal erkek mekanlarının 'habitus'unu, erkek eğlence dünyasının eril tarzını, spor salonlarındaki 'erkeklik inşası'nı, iş görüşmelerindeki erkek-erkeğe halleri anlamak önemlidir' şeklindeki tespiti bir sonraki alt başlığımız olan taraftarlık meselesinin içinin doldurulmasında önem arz etmektedir. Çünkü futbol ve spor dünyasının büyük bir çoğunluğunda yine Sancar'ın ifadelerini kullanacak olursak; 'erkeklerin davranışlarında kadınsı olanı dışlama-aşağılamanın ürettiği anlam dünyasının ne kadar etkili olduğunu daha iyi kavrayabileceğimiz' bir alan ile karşı karşıya kalırız. Bu alanlar ve buralardan yürütülen erkeksi sohbetler ile birlikte "erkeklerin homososyal 'tek cinsli erkek cemaatleri'nde homofobik yönlendirmelerle sağaltıldığı 'erkek eğlenceleri'nin erkek egemenliğini inşa eden sosyal habitus'lar haline geldiğini görüyoruz...Farklı erkeklikleri anlamak için eril iktidar ilişkilerini besleyen söylemsel alanın ne söylediğini anlamının önemine de işaret edilmelidir. Çünkü erkeklik inşa stratejileri için de, erkeklik bir söylem nesnesidir"(Sancar;2013).

1.2. Taraftarlık

Taraftarlık, futbolun en önemli iki unsurundan birini oluşturmaktadır. Tıpkı futbolcu olmadan futbol olamayacağı gibi taraftar olmadan da futbol olamaz! Taraftarlık bir kimlik göstereni olarak insanların hayatında büyük bir yer teşkil etmekte ve diğer insanlarla kurduğumuz bağlantılar üzerinde de etkili olmaktadır. Kendimizi nasıl tanımladığımız kadar başkalarının bizi nasıl gördüğü noktası taraftar kimliği açısından da önem taşımaktadır. Taraftarlar, gündelik hayatın koşuşturması içerisinde kendi farklılıklarını taşıyan sembolleri, kelimeleri sık sık kullanmak suretiyle durdukları yeri göstermeye çalışırlar. Bu durum karşı takım taraftarlarını kızdırmak, iddialaşmak, eğlenme boyutlarının ötesine geçtiğinde farklı bir yapı kazanır.

Taraftarlık, kişinin hayatında önem verdiği ve kimliğini tanımlamada kullandığı önemli alanlardan bir tanesidir. Kıvanç'a göre taraftar; hayatını bir takıma bağlılığı ile ve bu takıma bağlı bulunan öteki insanların varlığı ile birlikte takımının macerası ve başarısı ile anlamlandırılan kişidir. "Taraftarlık çoğu zaman bütün bir ömür boyunca insanın kişisel macerasına eşlik eden, ilgi ve hareket alanı, duygu alemini bazen doğrudan şekillendiren bazen kıyasından eğip büken bir toplumsallık tarzıdır" (Kıvanç, 2001). İnsanoğlunun en büyük gereksinmelerinden bir tanesi ait olmak ve doyum sağlama arzusudur; futbol taraftarlığı ve futbol tutkusu bu hedonistik yönün doyurulmasını sağlamaktadır. İnsanlar neden taraftar olurlar sorusunun cevabı biraz da bir topluluğa ait olabilme güdüsünün doyurulmasında yatmaktadır. Diğer spor dallarında ya da yaşamın diğer alanlarında 'kaderi' çoğunlukla önceden belirlenen 'küçükler' futbol sahasında umut bulmaktadırlar.

Futbolu anlamlı kılan unsur taraftarların varlığıdır. Takımlar ve taraftarlar arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur, yani her iki kesim de bu ilişkiden kendilerince yararlanmaktadır. Bir oyun olarak futbolun anlam kazanabilmesi için taraftarlara ihtiyacı bulunmaktadır. Taraftar ise, tuttuğu takım aracılığı ile belirli bir gruba ait olma ve kimlik edinme gereksinimini tatmin etmiş olur. Futbolun gelişim süreci içerisinde bu ilişkinin boyutları da değişikliğe uğramıştır. Önceleri taraftarların lehine işleyen süreç, endüstrileşme sonrasında taraftarların aleyhine işlemeye başlamış ve taraftarlık giderek izleyici/müşteriye doğru dönüşen bir hale bürünmüştür.

Kimlik kurma, insanın içinde yaşadığı dünyanın saldırılarına karşı geliştirmiş olduğu bir tür korunma mekanizmasıdır. Taraftarlık bir kimlik oluşturma olgusudur ve bu kimliği oluşturmak için yoğun çabalar sarf etmeniz de gerekmez. Birey, taraftarlık aracılığı ile yepyeni bir kimlik edinir, takım taraftarlığı insanın ömrünün sonuna kadar kolayca vazgeçemediği kimliklerinden birisidir. "Birey bir taraftar olarak, konumlandığı taraftar grubunun içinde toplu yaşama bir kimlik bildirisi gönderir" (Kıvılcımlı & Bakır, 1997). Futbol takımı da taraftarın gönderdiği bu mesaja takımın adı,

somut tarihsel kazanımları, takımın renkleri, sembolleri, sloganları, oyuncularını ile yanıt verir. Bireylerin bir takım tutma yoluyla kazandıkları kimlik, onlara hem psikolojik bir doyum sağlamakta hem de toplumsal olarak onlara bir mevki ve statü kazandırmaktadır. Taraftar kimliği insanın ölünceye kadar terk etmediği ve vazgeçemediği kimliklerinden bir tanesidir. Bu yolla belli toplumsal (küçük veya büyük) gruplara katılmakta ve kimliklerini biçimlendirmektedirler. Aynı zamanda bu kimlikle kendilerini ifade etme imkân ve araçlarına sahip olmaktadır. Bu anlamda taraftar olmak en gevşek tanımıyla bir ideolojik tutum kazanmak demektir. “Gerçek taraftar kendisini takımı ile özdeşleştirmekte ve kendisi ile diğer taraftarlar arasında bir cemaat bağı oluşturmaktadır. Kendisini takımıyla özdeşleştiren kişi cemaatten saygı beklemekte ve bu saygıyı da görmektedir. Böyle bir taraftar için kulüp yuva demektir” (Girtler, 2006).

Her şeyin hızla değiştiği bir dünyada tutmuş olduğu takım üzerinde güvenli bir yerde bulunma arzusu futbol taraftarlığını cazip hale getirmektedir. Futbolun toplumsal yaşamda kitlelere ve bireylere kazandırdığı aidiyet kalıplarının başında bir takımın taraftarı olmak gelmektedir. Kulüp bir yandan sembolik olarak taraftarların benliklerinin bir parçası haline gelirken, diğer yandan taraftarlar kulüplerinin bir parçası haline gelirler, daha doğrusu taraftarlar böyle algırlar. Kulübün adı üzerinden, yani onu kullanarak, taraftarlar birbirleriyle de özdeşleşirler. Kulüple yaptıkları bilişsel ve duygusal özdeşleşmeyle birlikte, yani kulübü sosyal kimliklerinin bir parçası haline getirerek, taraftarlar kendilerini kulübün gerçek ‘destekleyicileri’ olarak görürler (Finn, 1994). Bireylerin bir takım tutma yoluyla kazandıkları kimlik, onlara hem psikolojik bir doyum sağlamakta hem de toplumsal olarak onlara bir mevki ve statü kazandırmaktadır. Taraftar kimliği insanın ölünceye kadar terk etmediği ve vazgeçemediği kimliklerinden bir tanesidir. Bu yolla belli toplumsal (küçük veya büyük) gruplara katılmakta ve kimliklerini biçimlendirmektedirler. Aynı zamanda bu kimlikle kendilerini ifade etme imkân ve araçlarına sahip

olmaktadırlar. Bu anlamda taraftar olmak en gevşek tanımıyla bir ideolojik tutum kazanmak demektir.

Bir kulübün taraftarı takımında kendisi için anlamlı bir yan bulur ve takımına kendisinden bir şeyler verir, kişinin hayatında takımının yaratmış olduğu anlamın artması ile taraftarlığın yoğunluğu da artar. “Bir takımla özdeşleşmek, bir topluluk içinde sporun hizmet ettiği sosyolojik ve kültürel işlevlerle pekiştirilir. Sporun iki farklı sosyolojik ve kültürel işlevi ayırt edilebilir; birincisi topluluk için, üyeleriyle paylaştığı halk figürleri ve kahramanlar yaratarak sosyal yapıyla bütünleşmiş temel bir kurum olma işlevidir. Bir takıma sahip olmak demek, tam bir topluluk olmak demektir. Yerel takımlar, topluluk hissini temsil edildiği ve kristalize olduğu yerlerdir. İkinci olarak, spor bir toplulukta popüler kültürün bir kaynağı olarak da işlev görür. Takımın taraftarları, yaptıkları faaliyetlerle bir tür halk kültürü yaratırlar. Bu, çeşitli taraftar derneklerini, bunların özel olarak hazırladığı şarkıları ve diğer çeşitli sosyal faaliyetleri içerebilir” (Kayaoğlu, 2000) .

Taraftarlığın anlam kazanabilmesi için öteki olarak adlandırılan rakip taraftar imgesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bir kolektif kimliğin kurulması ancak diğer kolektif kimliklerin kurulmasıyla yani bir ilişkiler bağlamında gerçekleşeceği için genellikle ‘diğerleri’nin referans alınmasıyla ‘diğerleri’ne karşıt olarak üretilir. “Spor, özellikle profesyonel spor ‘yenilecek, alt edilecek’, ‘diğer (ler) i’ni gerektirdiği için, bu tür simge ve inanç kümelerinin üretilmesi yani türdeş olmayan bir ‘biz’in içindeki gerçek farklılıkların silinerek bir ‘kurmaca ulus birliği’nin kurulması için çok elverişli bir ilişkisel mekan sunar” (Mutlu, 1996). Takımınızın taraftarlarının stadyumu doldurması yeterli değildir; sizin kendinizi kıyaslayabilmeniz, takımınızı ne kadar sevdiğinizi gösterebilmeniz için bir ayna benliğe yani rakip takım taraftarlarına ihtiyaç vardır. “Taraftar grupları takımlarının büyük bir takım olduğunu ve mazide şanlı zaferler elde ettiğini övgüyle anlatırlar. Ve o zaferleri sanki kendileri elde etmiş gibi takımla özdeşleşirler. Anlatılanlara bakıldığında kulübün şanlı mazisinden ve zaferlerinden bahseden taraftarın sanki o takımda oynamış olduğunu zannetmek mümkündür. ‘Harbi’ bir

taraf tar takımının galibiyetini Şu kelimelerle ifade eder: ‘Onları periŐan ettik’, ‘kimse bizi yenemez’, ‘en bŕyŕk biziz’. Takım, her galibiyet sonrası yŕceltilir. Taraf tar ise elde edilen bu galibiyetten kendi değer ve ŕstŕnlŕęŕne pay çıkarır. Aynı Şekilde karşı takımın kahramanları alçaltılır, kŕfŕrle yad edilir. Hatta onlardan insan deęilmiŐ gibi bahsedilir” (Girtler, 2006).

Taraf tar için kendinden olmayan biri ‘ŕteki’dir ve ona kolektif bir tepkiyle karşı çıkmak gerekmektedir, burada zaman zaman ırkçı bir tutum da takınılabilmektedir. Őtekini ŕstŕn gelinmesi, alt edilmesi gereken bir rakip olarak gŕrdŕęŕnŕzde, takım tutmak pasif bir tutum olmanın ŕtesine geçmektedir. Taraf tarların maa giderken yŕzlerini boyamaları, kendi takımlarına ait çeşitli aksesuarları kullanmaları, ait oldukları kŕltŕrŕn gŕcŕnŕ ve zenginliğini karşı tarafa gŕstermek içindir. Taraf tarlığın en ŕnemli yanı birlikte aynı gruba ait olarak ‘kolektif bir hafıza’ya sahip olunmasıdır. Taraf tarı, seyirciden ve izleyiciden ayıran en ŕnemli noktada bu hafızaya hayatları boyunca yaptıkları vurgudur. Taraf tar, edilgen bir varlık değildir tam tersine kendi varlığını gŕstermeye ve kendisi gibi olanlarla birlikte bir Őeyleri ispatlamaya çalıŐandır. Tutmuş olduğu takım, kendisi adına bunu sahada, rakip takıma karşı ‘savaŐarak’ yaparken, onlar da tribŕnlerde, sokaklarda, hayatın her alanında takımları ve kendileri için yaŐamaya ve bunu herkese ŕzellikle de rakip takım taraf tarlarına gŕstermeye çalışırlar.

1.3. Erkeklik ve Taraf tarlık İlişkisi

Spor, milliyetçi sŕylemin yanı sıra cinsiyet ayrımcılığını besleyen ideolojik ŕęelerle yŕklŕ bir alandır. Bu alan içerisinde erkek egemen değerler ve bu değerleri meŐrulaŐtıracak bir yapılanma hâkimdir. ‘‘Spor, erkekliğin, aktif, agresif, rekabetçi, gŕlŕ, meydan okuyucu, cesaretli vb. olduğunu yeniden olumlamak suretiyle erkeksilik mitlerini yeniden ŕreten bir formdur. Sporda erkekler, rekabet ederek çabalayarak ve baŐarmaya çalıŐarak kendi erkeksi kimliklerini onaylamaya çalışırlar. Spor arenası erkeksi referanslarla tanımlanan bir arenadır’’ (Clarke&Clarke, 1985).

Futbolun ve futbol taraftarlığının ataerkil yönüne yapılan vurgular, öne çıkarılan erkeksi söylem, şiddeti körükleyen aidiyet kodları, futbol endüstrisi içinde rol oynayan aktörlerle yakından ilgilidir. Ataerkil düşünce ve erkeklik söylemi açık veya gizli olarak futbola yerleşmekte ve bu düşünce hâkim olmaktadır. Söz konusu bu durum şiddeti körükleyen bir unsura dönüşmektedir. Şöyle ki erkeksi söylem çatışma ve kavga düşüncesine vurgu yapmakta ve erkek saldırganlığını arttırmaktadır (Armstrong & Haris, 1991). Futbolda her fanatik kuşak kendi geleneğini oluşturmaktadır. Aslında gelenek icadı aynı zamanda kendilik bilincinin ve politik olarak aktif erkek fanatiklerin yaratılmasına öncülük etmektedir. 1960'lerden beri holiganizm örneği çerçevesinde yeni bir post-modern erkeklik kavramı ortaya çıkmaktadır (King, 2001). 1960'lerden sonra futbol sahaları sonucu kutlamak isteyen taraftarların mekanı haline gelmiştir. Örneğin taraftarlar kazandıkları maçları, ellerinde bayraklarla kutlamaktadırlar. Bayraklar taraftarlar için şu anlama gelmektedir: “Biz bir topluluk olarak keşfedildik, varlığımızı herkes duysun. Aynı zamanda ülkemizi seviyoruz. Bu sembolik düzen, burjuva toplumunun maskulinite ve milliyetçiliği tamamlamasındaki son noktadır. Erkeklik ve ulus birbirini tamamlamaktadır” (King, 1997).

Erkek fanatikler için futbol, erkekliğin tamamlandığı bir merkez saha olmaktadır. Erkekler, “erkek olma statüsünü” sahalarda aramaktadırlar. Aynı zamanda erkekler söylediği şarkılarda kendi erkeklik bilinçaltılarını ortaya çıkarmaktadırlar. Yine bu şarkılarla kendi erkek kimliklerini tanımlayan araç olarak görmektedirler (King, 1997). Ayrıca taraftarlar, karşı takımı moral yönden çökertmek için şarkılarında ırkçı ve cinsel söylemler kullanmaktadırlar. Mesela Chaelsa taraftarları, Londra'daki en büyük rakibi West Ham'a karşı, West Ham'ın cinsel açıdan iktidarsız olduğunu, mastürbasyon yaptıklarını ve bu nedenle farklı bir ırkın taraftarı olduğunu ifade etmektedirler. Aynı zamanda cinsel söylemlerle ırkçı arasında bağlantı kurmaktadırlar (King, 1997). Bu durum dünyada olduğu gibi ülkemizde de sıklıkla gördüğümüz bir olgudur. Özellikle medyaya yansıyan ve yine medyanın ürettiği söylemlere baktığımızda manzara daha da netleşmektedir.

Türkiye’de stadyumlarda sık sık taraftarların rakip takım taraftarlarına yönelik cinsiyetçi küfürler ettiklerine ve özellikle erkeklik üzerinden rakiplerini aşağıladıkları görülmektedir. Hem rakip hem de hakem için kullanılan ve Türk toplumunda cinayet sebebi olarak görülen erkeklige laf etme durumu, son derece ilgi çekici bir anlayışı ortaya koymaktadır. Buna göre asıl erkek olanın kendileri olduğunu ve rakiplerinin ise ya kadın ya da kadın gibi erkek olduğu ifadeleri üzerinden son derece cinsiyetçi bir anlayışın dolaşıma sokulması işlemi tamamlanmış olmaktadır. Burada hakemler de sık sık aynı ifadelerle anılmak suretiyle erkeklikten çıkartılırlar. Ülkemiz takımlarının gerek ulusal takım düzeyinde gerekse de kulüpler düzeyinde karşılaşacağı takımlar kadar hakemlerin cinsel tercihleri bile haber konusu haline dönüştürülebilmektedir.

Homofobik yaklaşımın çok yaygın bir karşılık bulduğu stadyum ortamı ve spor sahasının içerisi bu açıdan erkek egemen değer yargılarının ve ataerkil söylemin yeniden ve yeniden üretildiği mekanlar haline dönüşmektedir. Taraftarların erkeklik ispatı anlayışından sadece rakip taraftarlar ve hakemler değil zaman zaman kendi içlerinde yeterince destek vermediğini düşündükleri takımlarının taraftarları da benzer bir pozisyona indirgenebilmektedirler. ‘Ayağa Kalkmayanın ...’lıkla itham edilmesi bu açıdan tesadüf değildir. Türkiye’de futbol ve futbolun izlendiği mekanlar aynı zamanda erkeklik kaygılarının her daim hatırdan tutulduğu ve bu uğurda her türlü erkeksi söylemlerin ve zaman zaman da güç gösterilerinin devreye sokulduğu alanlar halinde erkek kimliğini şekillendirmektedirler. Futbol içinde yaşadığımız ülkede erkek kimliğinin oluşmasında ve erkeklığın şekillenip dolaşıma sokulmasındaki turnosal kağıdı işlevini yerine getirmektedir. Bu doğrultuda futbola ve futbolun etrafında oluşan söylemlere baktığımızda karşınıza cinsiyetçi ve argo içeren bir dilin çıkması da son derece manidardır. Bu dilin bir taraftan son derece cinsiyetçi öğeler barındırmasının yanı sıra aynı zamanda homofobik ve zenofobik bir içeriği de beraberinde getirmesi ile birlikte erkeklığın kitabının yazılmasında futbol önemli bir görevi yerine getirmiş olmaktadır. Özellikle futbol taraftarlığı

aracılığıyla erkek kimliği ile tanışan ve içinde bulunduğu grup kimliğinin etkisi ile hareket eden genç erkekler açısından bu dil ve bu yaklaşımlar son derece etkili olmaktadır.

Yapmış olduğumuz bir çalışmada (Talimciler, Balkız& Önen; 2011) Karınız/Sevgiliniz/Kız Kardeşiniz veya Kızınız ile Stadyumda futbol maçı izlemeye gider misiniz/gitmeyi uygun görür müsünüz? Sorusunu yönelttiğimizde taraftarların %25,1'lik bir kısmı hayır yanıtını vermişlerdi. %9'luk bir kitle ise kararsızdı. Taraftarlara bu tercihlerinin nedenlerini sorduğumuzda ise başta küfür ve ortamın kötülüğü gösterilmiştir. Taraftarlardaki hayır tutumunun yaş ilerledikçe oransal olarak düştüğü tespit edilmiştir. 15-25 yaş grubu içinde yer alan taraftarlarda "hayır" oranı %33,5, 26-35 yaş grubunda %29,4, 36-45 yaş grubunda %21,1, 46-64 yaş grubunda %26,2 seviyesindedir. En genç taraftar grubunun daha "tutucu" bir eğilimde olması düşündürücüdür. Ancak bu durum erkek kimliğini kazanmaya çalışan genç kitlenin erkeklik değerleri ile olan ilişkisi açısından da değerlendirilmelidir.

Futbol, erkek çocuklarının kendi kimliklerini oluşturma aşamalarında kullandıkları alanlardan bir tanesi olarak dikkatleri her daim üzerine toplamayı sürdürmüştür. Aidiyet duygusu, takımdaşlık duygularının yanı sıra erkek dilinin kıvrımlı argo kullanımında etkili bir enstrüman görünümündedir. Bu açıdan futbola yaklaşmak demek aynı zamanda toplumsal hayatın içerisinde son derece önemli bir etkide bulunan erkeklik meselesi ile de yakından alakadar olmak anlamını taşımaktadır. Futbol, genç erkeklerin kendi delikanlılıklarını ortaya koymalarına vesile olmanın yanı sıra yine bu erkeklikle bağlantılı semtini koruma, racon ve kavga etme, küfür etme gibi davranışları da beraberinde getirebilmektedir. Taraftarların yaş kategorileri ile söz konusu olan davranışları gösterme eğilimleri arasında doğrudan bir korelasyon söz konusudur. Daha genç olan taraftarların kavgaya karışma, küfür etme vb. davranışları yerine getirme sıklıkları diğer taraftar kategorilerine göre çok daha yüksek seviyelerde gerçekleşmektedir.

Futbolun erkeklik ile kurmuş olduğu bağlantı arttıkça futbol sahalarında fiziksel ve sözel şiddet eğilimleri ile karşı karşıya kalma eğilimleri de yükselmektedir. Futbolun erkek egemen zihniyet kalıpları ile nasıl bir ilişki içerisinde bulunduğunu sosyolojik açıdan incelemeye tabi tutmak sadece futbol sahalarındaki taraftarların profillerini ortaya çıkartmak anlamına gelmeyecektir. Aynı zamanda toplumsal hayatın içerisinde erkeklerin nasıl bir ruh haline sahip olduklarının ipuçlarını da ortaya koyacaktır. Spor sosyolojisi açısından bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda futbol ve erkeklik ilişkisinin yanı sıra futbolun şiddet ile olan bağlantısının arka planında yer alan ideolojik unsurların neler olduğu ve bu unsurlarla futbol arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğu üzerinde durmak isabetli bir seçim olacaktır. Bunun yanı sıra bu ilişkiyi kurmayı hedefleyen çalışmalar bize ayrıca toplumsal yaşam içerisindeki şiddetin erkek zihniyet kalıplarında nasıl üretildiği üzerinde de ipuçları vermesi muhtemeldir.

2. Futbolun Ortaya Çıkışı ve İzmir'deki Kısa Serüveni

İlk futbol kulübü 1857 yılında kurulan Sheffield olacaktır. Bu dönemde İngiltere'de futbol ve rugby arasında kıyasıya bir mücadele verildiğini de unutmamalıyız. Modern futbolun doğum tarihi İngiliz futbol birliğinin (11 kulüp temsilcisinin katılımı ile) kurulduğu 26 Ekim 1863'tür. Futbolun geniş kitlelere yayılmasında işçilere daha fazla boş zaman imkanı tanıyan fabrika yasalarının büyük etkisi olmuştur. İşçilerin çalışma saatleri azalırken, Cumartesi öğleden sonraları tatil olması ve şehirlerarası ulaşım olanaklarının gelişmesi futbolu yaygınlaştırır. Yalnızca oyuncuların değil, seyirci kitlesinin toplumsal yapısı da değişir, özellikle de İngiltere kupası(1871)ve dünyanın ilk futbol liginin(1888) kurulmasından sonra, oyuncularla aynı toplumsal sınıfı paylaşan, bu yüzden de onları destekleyen seyirci sayısı hızla artar. "Bu seyirciler daha o zamanlarda günümüzdeki futbol taraftarlarının bütün özelliklerini taşırdı: Deplasmanda oynayan takımlarının gittiği yere gider, kulüp renklerine bürünür ve maalesef kavga ve alkole düşkün olurlardı. Seyirci sayısı muazzam bir hızla artar, Güneyin kupaya egemen olduğu dönemde final maçlarına en az 4-5 bin seyirci

gelirken, bu rakam 1884 yılında 12 bine, 1888'de 27 bine, beş yıl sonra 45 bine, 1901'de ise tam tamına 110 bine ulaşır" (Stemmler, 2000).

1888 yılında 12 kulübün katılımı ile 'İngiliz Profesyonel Ligi' kurulur ve kısa süre sonra futbol önce Avrupa'da sonra Latin Amerika ve Asya'da oynanmaya başlanır. Futbolun tüm dünyada hızlı bir yayılış göstermesinde sanayileşme süreci ile yaşadığı eş zamanlılığın büyük etkisi bulunmaktadır. "Sanayileşme sayesinde futbol, başka ülkelere ihraç edilebilen bir halk sporuna dönüşmüştür" (Stemmler, 2000). Futbol, İngiltere'den mühendisler, askerler, öğrenciler, misyonerler, tacirler eliyle kısa zamanda dünyanın dört bir yanına yayılmıştır. Futbol, Almanya'ya İngiliz iş adamları, üniversite ve lise öğrencileri ile taşınırken, Osmanlı İmparatorluğu'na İzmir'de yaşayan İngiliz aileler vasıtası ile gelecektir. Bugün dünyanın futbol konusundaki en ateşli ülkelerinden birisi olan Brezilya ise, öğrenimini İngiltere'de tamamlayan Charles Miller'ın 1894 yılında ülkesine dönüşünde getirdiği futbol topu ile tanışacaktır.

İzmir'de futbol oynayan aile mensuplarının bir araya gelmeleri ile 1894 yılında 'Football Club Smyrna'(İzmir Futbol Kulübü) kurulmuştur, bu kulüp Türkiye'de resmi futbol nizamnamesi ve tüzüğü ile oluşmuş olan ilk futbol takımı olma özelliğine de sahiptir. 1890'lı yıllardan itibaren İstanbul'da da futbolun oynanmaya başlanmasıyla birlikte ilki 1897 yılında olmak üzere şehirlerarası futbol müsabakaları gerçekleştirilmiştir. İzmir ve İstanbul karma takımları arasında oynanan bu ilk karşılaşmayı 2-1 İzmir karması kazanmıştır. 1897 yılından 1904 yılına kadar aralıklarla gerçekleşen ve tamamını İzmir karmasının kazandığı karşılaşmalar, Türk futbol tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. İzmir karması; modern olimpiyat oyunlarının 10.yıldönümü dolayısıyla 1906 yılında Yunanistan'da düzenlenen 'Ara Olimpiyat' oyunlarında gümüş madalya kazanmıştır. "İzmir karması şu oyuncularından oluşmuştur; Edwin Charnaud, Zare Kuyumcuyan, Edwin Giraud, Jack Giraud, Hanri Joly, Percy Lafontaine, Donald Whittal, Albert Whittal, Godfrey Whittal, Herbert Whittal, Edward Whittal"(Arıpınar,1992).

3. Araştırma Bulguları

Bu bölümde Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde gerçekleştirdiğimiz bilimsel araştırma projesi kapsamında Bucaspor, Göztepe ve Karşıyaka taraftarlarına yönelik olarak gerçekleştirdiğimiz çalışmanın tutulan takıma bağlılık ile ilgili bulgulara yer verilecektir. Çalışmada 119'u Göztepeli, 117'si Karşıyakalı ve 49'u Bucasporlu taraftar olmak toplam 285 taraftarın yanıtları değerlendirmeye tabi tutulmuştur. 'Delikanlılık Taraftarlığın En Önemli Değeridir', 'Rakip Takım Her Türlü Muameleyi Hak Etmektedir', 'Hakeme Küfretmek', 'Rakip Takım Taraftarlarıyla Kavga Etmek' ve 'Maç Seyretmek Sırasında Normal Görülen Davranışlardan Hiçbirisini Yapmam ile Hakeme Küfrederim' arasındaki ilişkilerin yer aldığı tablolar üzerinde durulacaktır.

Tablo 1. Tutulan Takımla 'Futbol Erkek Oyunudur' Önermesi Arasındaki İlişki

	M22			Toplam	
	1	2	3		
Tuttuğu Göztepe Takım		35	24	60	119
	Tuttuğu Takım	29,4%	20,2%	50,4%	100,0%
	M22	29,9%	42,1%	55,6%	42,2%
	toplam	12,4%	8,5%	21,3%	42,2%
KSK		55	23	38	116
	Tuttuğu Takım	47,4%	19,8%	32,8%	100,0%
	M22	47,0%	40,4%	35,2%	41,1%
	toplam	19,5%	8,2%	13,5%	41,1%
Buca		27	10	10	47
	Tuttuğu Takım	57,4%	21,3%	21,3%	100,0%
	M22	23,1%	17,5%	9,3%	16,7%
	Toplam	9,6%	3,5%	3,5%	16,7%
Toplam		117	57	108	282
	Tuttuğu Takım	41,5%	20,2%	38,3%	100,0%
	M22	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam	41,5%	20,2%	38,3%	100,0%

Pearson $\chi^2(2) = 17,136p < 0,002$

'Futbol Erkek Oyunudur' önermesi ile tutulan takımlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını incelediğimizde üç takım arasında anlamlı

bir farklılaşma durumu ile karşı karşıya kalmaktayız. Buna göre Bucaspor taraftarları arasında bu oran %57,4 ile en yüksek seviyede iken Karşıyaka taraftarlarında %47,4'e ve Göztepe taraftarlarında da %29,4'e gerilemektedir. Kısmen katılıyorum yanıtlarını da eklediğimizde bu farklılık daha da netleşmektedir. Göztepe taraftarlarının %50,4'ü bu önermeye katılmadıklarını beyan etmişlerdir. Karşıyaka taraftarlarında bu oran %32,8'e düşmekte ve son olarak Bucasporlular arasında ise %21,3'e gerilemektedir.

Tablo 2. Tutulan Takımla 'Taraftarlık Senti Korumaktır' Önermesi Arasındaki İlişki

	M24			Toplam
	1,00	2,00	3,00	
Tutuğu Göztepe Takım	60	37	22	119
Tutuğu Takım	50,4%	31,1%	18,5%	100,0%
M24	35,5%	55,2%	51,2%	42,7%
toplam	21,5%	13,3%	7,9%	42,7%
KSK	73	23	17	113
Tutuğu Takım	64,6%	20,4%	15,0%	100,0%
M24	43,2%	34,3%	39,5%	40,5%
toplam	26,2%	8,2%	6,1%	40,5%
Buca	36	7	4	47
Tutuğu Takım	76,6%	14,9%	8,5%	100,0%
M24	21,3%	10,4%	9,3%	16,8%
toplam	12,9%	2,5%	1,4%	16,8%
Toplam	169	67	43	279
Tutuğu Takım	60,6%	24,0%	15,4%	100,0%
M24	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Toplam	60,6%	24,0%	15,4%	100,0%

Pearson $\chi^2(2) = 11,254p < 0,024$

'Taraftarlık Senti Korumaktır' önermesi ile taraftarların tuttukları takım arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Buna göre en yüksek oranda onay veren taraftarlar %76,6'lık bir oranla Bucasporlulardır. Karşıyakalılar açısından bu oran %64,6 ve Göztepeliler de ise %50,4'e

gerilemektedir. Dikkat çekici olan husus kısmen katılıyorum yanıtlarını da eklediğimiz de bu takımlar açısından da oran yükselmekte ve birbirlerine yaklaşmaktadırlar. Bucaspor taraftarları arasında bu önermeye katılmama oranı sadece %8,5 iken, Karşıyakalılar arasında %15 ve Göztepeliler de ise %18,5'dir. Taraftarlar takımları ile semtleri arasında yüksek bir özdeşleşme içerisinde bulunmaktadırlar, burada Buca ile Bucaspor taraftarları en yüksek özdeşleşme oranına sahiptir. Ardından Karşıyaka ve daha sonra da Göztepe taraftarları sıralanmaktadır. Bucasporun taraftar profiline içinden çıktığı ilçe ile yakından bağlantılı olması bu ilişkinin daha güçlü bir şekilde yaşanmasına vesile olmaktadır denilebilir. Bucaspor kendi ilçesindeki stadyumunda karşılaşmasını oynayabilme şansına sahiptir ve bu durum diğer iki İzmir takımı için geçerli değildir.

Tablo 3. Tutulan Takımla 'Taraftarlığın Kendine Has Bir Raconu Vardır' Önermesi Arasındaki İlişki

	M25			Toplam
	1,00	2,00	3,00	
Tuttu Göztepe	41	39	37	117
ğü Takım				
Tuttuğü Takım	35,0%	33,3%	31,6%	100,0%
M25	30,1%	44,3%	69,8%	42,2%
toplam	14,8%	14,1%	13,4%	42,2%
KSK	64	37	13	114
Tuttuğü Takım	56,1%	32,5%	11,4%	100,0%
M25	47,1%	42,0%	24,5%	41,2%
toplam	23,1%	13,4%	4,7%	41,2%
Buca	31	12	3	46
Tuttuğü Takım	67,4%	26,1%	6,5%	100,0%
M25	22,8%	13,6%	5,7%	16,6%

	toplam	11,2%	4,3%	1,1%	16,6%
Toplam		136	88	53	277
	Tuttuğu Takım	49,1%	31,8%	19,1%	100,0%
	M25	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam	49,1%	31,8%	19,1%	100,0%

Pearson $\chi^2(2) = 26,493p < 0,000$

Taraftarlığın kendine has bir raconu olduğunu düşünme eğilimi ile tutulan takımlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre yukarıdaki iki tablonun sonuçlarında olduğu gibi yine Bucaspor taraftarlarının diğer iki takımın taraftarlarına nazaran daha yüksek bir onaylama düzeyi içerisinde olduğu görülmektedir. En düşük düzey %35 ile Göztepe taraftarlarına aittir, Karşıyakalılar açısından ise yarıdan fazla bir oranla(%56,1) desteklenen bu önerme, Bucasporlular için %67,4 rakamına ulaşmaktadır. Karşıyakalılar kısmen katılıyorum yanıtları ile birlikte %88,6 gibi yüksek bir rakama ulaşmalarına karşın bu oran Göztepelilerde %68,3 seviyesinde kalmaktadır. Bir başka deyişle Bucasporlu taraftarların sadece %6,5'i bu önermeye katılmazken, Karşıyakalılar arasında bu oran %11,4 ve Göztepeliler içinse %31,6'lık bir rakama karşılık gelmektedir.

Tablo 4. Tutulan Takımla 'Delikanlılık Taraftarlığın En Önemli Değeri' Önermesi Arasındaki İlişki

		M26			Toplam
		1,00	2,00	3,00	
Tuttuğu Takım	Göztepe	26	30	63	119
	Tuttuğu Takım	21,8%	25,2%	52,9%	100,0%
	M26	25,2%	37,5%	67,0%	43,0%
	Toplam	9,4%	10,8%	22,7%	43,0%
KSK		51	36	24	111
	Tuttuğu Takım	45,9%	32,4%	21,6%	100,0%
	M26	49,5%	45,0%	25,5%	40,1%
	toplam	18,4%	13,0%	8,7%	40,1%
Buca		26	14	7	47

	Tuttuğu Takım	55,3%	29,8%	14,9%	100,0%
	M26	25,2%	17,5%	7,4%	17,0%
	toplam	9,4%	5,1%	2,5%	17,0%
Toplam		103	80	94	277
	Tuttuğu Takım	37,2%	28,9%	33,9%	100,0%
	M26	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	toplam	37,2%	28,9%	33,9%	100,0%

Pearson $\chi^2(2) = 37,677p < 0,000$

Delikanlılık ve taraftarlık arasındaki ilişki açısından da tutulan takıma göre anlamlı bir ilişki söz konusudur. Burada da yine Bucaspor taraftarları diğer iki ekibin taraftarlarında ayrı bir pozisyon içerisinde ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada yine Karşıyaka taraftarları ve son sırada ise Göztepeliler bulunmaktadır. Bu önermeye katılma oranları Göztepe taraftarları arasında sadece %21,8 iken, Karşıyakalılar için %45,9'a ve Bucasporlular da ise %55,3'e yükselmektedir. Katılmama oranları incelendiğinde bu ayrım daha net bir biçimde tekrar görülmektedir. Buna göre Göztepelilerin yarından fazlası(%52,9) bu ilişkiyi onaylamazken, Karşıyakalılar arasında bu oran %21,6'ya ve Bucasporlular içinse %14,9'a gerilemektedir. Bucaspor taraftarları ile Karşıyaka Spor Kulübünün taraftarları arasında delikanlılık ile taraftarlık ilişkisini onaylama oranı Göztepelili taraftarlara oranla çok daha yüksek bir düzeyde gerçekleşmektedir.

Tablo 5. Tutulan Takımla 'Rakip Takım Her Türü Muameleyi Hak Etmektedir' Önermesi Arasındaki İlişki

		M27			Toplam
		1,00	2,00	3,00	
Tuttuğu Göztepe Takım	Tuttuğu Takım	9	24	85	118
	M27	7,6%	20,3%	72,0%	100,0%
	Toplam	15,8%	37,5%	54,1%	42,4%
		3,2%	8,6%	30,6%	42,4%
KSK	Tuttuğu Takım	38	24	53	115
	M27	33,0%	20,9%	46,1%	100,0%
	toplam	66,7%	37,5%	33,8%	41,4%
		13,7%	8,6%	19,1%	41,4%
Buca		10	16	19	45

	Tuttuğu Takım	22,2%	35,6%	42,2%	100,0%
	M27	17,5%	25,0%	12,1%	16,2%
	toplam	3,6%	5,8%	6,8%	16,2%
Toplam		57	64	157	278
	Tuttuğu Takım	20,5%	23,0%	56,5%	100,0%
	M27	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	toplam	20,5%	23,0%	56,5%	100,0%

Pearson $\chi^2(2) = 30,972 p < 0,000$

Rakip takım taraftarlarının deplasmana geldiklerinde her türlü muameleyi hak ettiklerine ilişkin önerme ile tutulan takım arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu önermede Karşıyakalı taraftarlar ilk sırada yer almaktadır. Göztepeliler taraftarlar %72 oranında bu önermeye katılmadıklarını belirtmişlerdir. Sadece %7,6'lık kesimi bu durumu onaylamaktadır. Buna karşın Bucasporlular arasında katılmama oranı %42,2 ve katılma oranı ise %22,2'dir. Karşıyakalı taraftarların %46,1'i bu ilişkiyi onaylamadıklarını beyan ederlerken %33'lük bir oran ise katıldıklarını belirtmektedirler. Burada ilgi çekici husus kısmen katılıyorum yanıtlarında yaşanmaktadır. Göztepeliler taraftarlar arasında bu oran %20,3 iken, Karşıyakalıları için %20,9 ve %35,6 ile en yüksek oranda Bucasporlu taraftarlar arasında görülmektedir.

Tablo 6. Tutulan Takımla Maç Ortamında Normal Olduğu Düşünülen Davranışlar Arasındaki İlişki (Hakeme Küfretmek)

		M20_1		Toplam
		Evet	Hayır	
Tuttuğu Takım	Göztepe	64	55	119
	Tuttuğu Takım	53,8%	46,2%	100,0%
	M20_1	45,4%	38,5%	41,9%
	toplam	22,5%	19,4%	41,9%
KSK	Tuttuğu Takım	48	69	117
	Tuttuğu Takım	41,0%	59,0%	100,0%
	M20_1	34,0%	48,3%	41,2%
	toplam	16,9%	24,3%	41,2%
Buca	Tuttuğu Takım	29	19	48
	Tuttuğu Takım	60,4%	39,6%	100,0%
	M20_1	20,6%	13,3%	16,9%

Total	10,2%	6,7%	16,9%
Toplam	141	143	284
Tuttuğu Takım	49,6%	50,4%	100,0%
M20_1	100,0%	100,0%	100,0%
toplam	49,6%	50,4%	100,0%

Pearson $\chi^2(2) = 6,519 < 0,038$

Tutulan takım ile maç ortamında yapması normal görülen davranışlardan bir tanesi olarak belirtilen 'hakeme küfretme' arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bucaspor taraftarları hakeme küfretmenin maç esnasında normal olduğu hususunda %60,4 ile en yüksek orana sahip olan gruptur. Göztepeliler arasında bu oran %53,8'le yarıdan fazla olarak görülürken Karşıyakalılar arasında ise %41 oranında onay verilmektedir. Karşıyakalı taraftarlar diğer iki İzmir takımının taraftarlarına göre hakeme küfretme eylemine daha az onay vermektedirler.

Tablo 7. Tutulan Takımla Maç Ortamında Normal Olduğu Düşünülen Davranışlar Arasındaki İlişki(Karşı Takımın Taraftarlarıyla Kavga Etmek)

	M20_3		Toplam
	Evet	Hayır	
Tuttuğu Takım	26	93	119
M20_3	21,8%	78,2%	100,0%
toplam	40,0%	42,5%	41,9%
KSK	9,2%	32,7%	41,9%
Tuttuğu Takım	20	97	117
M20_3	17,1%	82,9%	100,0%
toplam	30,8%	44,3%	41,2%
Buca	7,0%	34,2%	41,2%
Tuttuğu Takım	19	29	48
M20_3	39,6%	60,4%	100,0%
toplam	29,2%	13,2%	16,9%
Toplam	6,7%	10,2%	16,9%
Tuttuğu Takım	65	219	284
M20_3	22,9%	77,1%	100,0%
toplam	100,0%	100,0%	100,0%
	22,9%	77,1%	100,0%

Pearson $\chi^2(2) = 9,879 < 0,007$

Karşı takım taraftarlarıyla kavga etmeyi maç esnasında normal görme ile tutulan takım arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yine Bucaspor taraftarlarının diğer iki takımın taraftarlarına oranla daha yüksek bir onay verdiği görülmektedir. Bucasporlular arasında kavga etmeyi normal görme oranı %39,6 iken, Göztepeliler arasında %21,8 ve Karşıyakalı taraftarlarda ise %17,1'dir. Bir başka ifadeyle Karşıyakalı taraftarların karşı takım taraftarlarıyla kavga etmeyi onaylamama eğilimleri diğer iki takım taraftarlarına oranla daha yüksektir.

Tablo 8. Tutulan Takımla Maç İzlerken Hangisini Yaparsınız Arasındaki İlişki((Hiçbirini Yapmam-Hakeme Küfrederim)

		Maç İzlerken En fazla Hangisini Yaparsınız		Toplam
		Hiçbirini yapmam	Hakeme Küfrederim	
Tuttuğu Takım	Göztepe	54	40	94
	Tuttuğu Takım	57,4%	42,6%	100,0%
	Maç İzlerken En fazla Hangisini Yaparsınız	52,4%	34,8%	43,1%
	toplam	24,8%	18,3%	43,1%
KSK		41	55	96
	Tuttuğu Takım	42,7%	57,3%	100,0%
	Maç İzlerken En fazla Hangisini Yaparsınız	39,8%	47,8%	44,0%
	toplam	18,8%	25,2%	44,0%
Buca		8	20	28
	Tuttuğu Takım	28,6%	71,4%	100,0%
	Maç İzlerken En fazla Hangisini Yaparsınız	7,8%	17,4%	12,8%
	toplam	3,7%	9,2%	12,8%
Toplam		103	115	218
	Tuttuğu Takım	47,2%	52,8%	100,0%
	Mac İzlerken En Fazla Hangisini Yaparsınız	100,0%	100,0%	100,0%
	toplam	47,2%	52,8%	100,0%

Pearson $\chi^2(2) = 8,635 < 0,013$

Tutulan takımla maç izlerken normal görülen davranışlar arasında 'hiçbirini yapmam' ve 'hakeme küfrederim' yanıtları arasında anlamlı bir

ilişki bulunmaktadır. Göztepe taraftarları 'hiçbirini yapmam' şikkını %57,4'lük bir oranla en fazla onaylayan gruptur buna karşın yine Göztepeliler %42,6'lık oranla 'hakeme küfrederim' şikkını ise en az onaylayandır. Karşıyakalı taraftarlar diğer iki takımın arasında yer alan grubu oluşturmaktadır. Buna göre %42,7 ile 'hiçbirisini yapmam' ve %57,3 ile de 'hakeme küfrederim' yanıtlarını vermektedirler. Bucasporlu taraftarlar ise bu iki yanıtın ilkinin oluşturduğu 'hiçbir şey yapmam' kategorisinde %28,6 ile en az orana ve 'hakeme küfrederim' kategorisinde ise %71,4 ile de en yüksek orana sahip taraftar grubunu oluşturmaktadır. Tablo 56'da maç ortamında normal görülen davranışlardan birisi olarak gösterilen hakeme küfrederim yanıtını veren taraftarlar arasında da yine Bucasporlular ilk sıradaydı. Buna karşın Göztepeliler taraftarlar ezeli rakipleri Karşıyakalıların önünde yer alıyorlardı. Maç izlerken ise bu durum tersine çevrilmiş ve Karşıyakalı taraftarların rakiplerinden daha fazla hakeme küfrederim yanıtı verdikleri görülmüştür. Bir üst tabloyu oluşturan maç ortamında normal görülen davranışlardan hiçbirini yapmam yanıtını verme oranları içerisinde en düşük rakam %25 ile yine Bucaspor taraftarlarıdır. Karşıyakalı taraftarlar(%50,4) Göztepeliler taraftarlara(%43,7) oranla daha fazla hiçbir şey yapmam yanıtını vermektedirler oysa maç izlerken bu durum tıpkı hakeme küfrederim yanıtında olduğu gibi tersine çevrilecektir.

Sonuç

Spor, oğlan çocuklarının erkek dünyasına ait değerleri, tutumları ve becerileri öğrenebilecekleri erkekleşme pratiğinin önemli alanlarından biri olarak görülmektedir. Futbolun ülkemiz açısından yerine getirdiği en önemli işlevlerin başında hiç kuşkusuz genç erkeklerin kendi kimliklerini edinme yolunda adım atmalarına uygun bir zemin teşkil etmesi gelmektedir. Futbol, ülkemizde erkek kimliğinin oluşmasındaki etkili olan diğer alanlarla birlikte göz önünde bulundurulması gereken bir icra alanı olarak dikkat çekmektedir. Bu yüzden de futbolun sadece skorlara dayalı ya da şampiyonluklara endeksli yanından çok daha fazlasını içinde barındırdığı

gerçeği üzerinden hareket etmemiz ve ‘maçın küçük futbolun ise büyük olduğu’ gerçeğini hiç aklımızdan çıkartmamamız gerekmektedir.

Türkiye’de futbol, erkeklik statüsünün kurulmasında ve kimlik edinme sürecinde son derece etkili bir alan görünümündedir. Futbol ve futbol üzerine yapılan yorumlarla birlikte kullanılan söylemler, Türkiye’deki ‘erkek kültürü’nün inşasına katkıda bulunmaktadır. Futbol, erkeklere özgü bir dünyanın kapılarını açarken, futbol medyası kullandığı söylem aracılığı ile özellikle cinsellik içeren argo ve küfürlerle erkek egemen değer yargılarını ve maço bir kültürün kalıplarını üretmekte, dolaşıma sokmakta ve hepsinden önemlisi futbol seyircilerinin önemli bir kısmını oluşturan 12-20 yaş arasındaki kitlenin zihniyet kalıplarını şekillendirmektedir. Çünkü ideolojiler yalnızca kafalarda yer alan birer fikir demeti değildir, onlar aynı zamanda yaşanan gerçek pratiklerdir. İdeolojiler, gündelik hayat pratikleri içerisinde, söylemlerinde bulunurlar ve ortak duyunun oluşturulmasını sağlarlar. Türk toplumu için futbol ve futbol dolayımı ile oluşturulan erkek kültürü yine bu kültüre ait simge ve değerlerle gündelik yaşam içerisinde üretilmekte, dolaşıma sokulmaktadır. Futbolun dilinin ve söyleminin içerdiği erkeksi öğeler, erkeklerin bir arada yaşadıkları mekanlarda ve zamanlarda üretmiş oldukları cinsellik yüklü ve sadece erkeklere özgü olan söz ve kalıpları da içerdiği için de futbol erkekler için vazgeçilemez bir alandır.

Genç erkek taraftarların futbol sahalarında ve futbolun konuşulduğu ortamlarda kendi kimliklerinin oluşumunda katkıda bulunan futbol üzerinden kurdukları bağlantının diğer yaş kategorilerine oranla daha yüksek olduğu sorulan sorulara verilen yanıtlara yansımıştır. Karşımızda genç, dinamik, kendisini ortaya koyma gayreti içerisinde bulunan bir kitle bulunmaktadır. Bu açıdan sosyal bilimcilerin futbol ile erkek kimliği arasındaki ilişkinin nasıl bir işleyiş içerisinde bulunduğu hususunda daha ayrıntılı çalışmaları ortaya koymaları son derece önem teşkil edecektir. Çünkü toplumsal hayatımız içerisinde futbol sadece futbol oyunu ya da onun dolayımıyla ortaya konulan bir etkinlik türü olarak görülmemektedir.

Bunların çok ötesinde bir anlam kendisine atfedilmekte ve futbol üzerinden erkekliğin inşasına katkıda bulunmaktadır. Futbolun bir erkek oyunu olarak görülmesinden, futbol içerisinde kavga ve rakiplere yönelik bir dizi normal kabul edilen hareketlere kadar pek çok konuda bu durum etkili olmaktadır. Yaş net bir biçimde taraftar gruplarını birbirlerinden ayıran bir değişken durumundadır ve yaş kategorisi yükseldikçe bu ve benzeri uygulamalara verilen onay eğilimi düşmektedir.

Öte yandan çalışmamız içerisinde örneklemimizde yer alan üç İzmir takımı içerisinde Bucaspor taraftarlarının Göztepe ve Karşıyaka taraftarlarına nazaran çok daha net bir ayırım içerisinde bulunduğunu da belirtmemiz gerekmektedir. Bütün kategoriler içerisinde Bucasporlu taraftarlar diğer iki takımın taraftarlarına oranla erkekliğin, kavganın, rakip taraftarlara yapılan uygulamaların onaylanmasının ve semtin korunması gibi uygulamalarda ilk sırada yer almışlardır. Rakip takım taraftarlarıyla kavga etmeyi onaylama oranı yaklaşık olarak %40'lık bir rakama tekabül etmektedir ki bu oran her on Bucaspor taraftarının dördünün bu durumu onayladığı anlamına gelmektedir.

Spor sosyolojisi açısından bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda futbol ve erkeklik ilişkisinin yanı sıra futbolun şiddet ile olan bağlantısının arka planında yer alan ideolojik unsurların neler olduğu ve bu unsurlarla futbol arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğu üzerinde durmak isabetli bir seçim olacaktır. Bunun yanı sıra bu ilişkiyi kurmayı hedefleyen çalışmalar bize ayrıca toplumsal yaşam içerisindeki şiddetin erkek zihniyet kalıplarında nasıl üretildiği üzerinde de ipuçları vermesi muhtemeldir. Futbol ve toplum arasındaki ilişkinin sınırları ülkemiz açısından futbolun yerine getirmekte olduğu turnosol işlevi göz önünde bulundurulduğu takdirde daha iyi anlaşılabilir ve buradan hareketle de derinlemesine yapılacak incelemelerle çok daha geniş bir alanda etkileri ortaya konulabilecektir.

Kaynakça

- Alemdaroğlu,A.,&Demirtaş,N.(2004) 'Biz Türk erkeklerini böyle bilmezdik!: Mynet'te erkeklik halleri' Toplum ve Bilim dergisi sayı 101, Güz 2004 ss. 206-224.
- Arıpınar,E.(1992) Türk Futbol Tarihi, Cilt 1, TFF Yayınları, Gül Basım& Yayın A.Ş. İstanbul.
- Armstrong,G.&Harris,R.(1991) *Football Holigans: Theorie and Evidence*: in:39 Sociological Review 3, Pp; 427-458
- Atay,T.(2004) 'Erkeklik En Çok Erkeği Ezer!' Toplum ve Bilim dergisi Sayı 101 Güz 2004, ss.111-30
- Atay,T.(2012) Çin işi Japon İş, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Cengiz,K.,Tol,U.U.,& Küçükural, Ö.(2004) 'Hegemonik Erkekliğin Peşinden' Toplum ve Bilim dergisi sayı 101, Güz 2004 ss.50-70
- Clarke,A.&Clarke,J.(1985) Highlights and Action Replays: Ideology, Sport and Media, *Sport, Culture and Ideology*, (Der.) Jennifer Hargreaves, London: Routledge, Pp: 62-87.
- Finn,G.(1994) 'Football Violence: A Societal Psychological Perspective' Ed.Guilanotti, R; Bonney, N.&Hepworth,M. Football, Violence and Social Identity, London: Routledge, Chapter 5, pp. 87-121
- Girtler,R.(2006) Terbiyesizliğin Teorisi,(Çev. M.Beyaztaş) Kale Yayınları, İstanbul.
- Kayaoğlu,A.(2000) Futbol Fanatizmi, Sosyal Kimlik ve Şiddet, Basılmamış Doktora Tezi , A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kıvanç,Ü.(2001) Kesin Ofsayt, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kıvılcımlı,K.&Bakır,C.(1997) Bir Kültürel Kod Olarak Futbol, Cem Bak Yapım, İstanbul..
- King, A.(1997) The Postmodernity of Football Hooliganism, The British Journal of Sociology, Volume:48, No:4 (December) , Pp: 576-593.

- King, A.(2001) Abstract and Engaged Critique in Sociology: on Football Holiganism, *British Journal of Sociology*, Vol:52 Issue:4, Pp:707-712.
- Mutlu,E.(1996) Avrupa'yı Salladık, İngiltere'yi Sarsacağız: Futbol, Milliyetçilik ve Şiddet, *Cogito Şiddet Özel Sayısı*,6-7, ss:367-375.
- Onur,H.&Koyuncu,B.(2004) 'Hegemonik Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalizasyon Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler' *Toplum ve Bilim dergisi* sayı 101, Güz 2004 ss. 31-49
- Real,T.(2004)Erkekler Ağlamaz, Çev. Z. Koltukçuoğlu, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul.
- Sancar, S.(2013) Erkeklik: İmkansız İktidar, Metis Yayınları, İstanbul.
- Saraçgil,A. 2005 'Bukalemun Erkek' İletişim Yayınları, İstanbul.
- Stemmler,T.(2000) Futbolun Kısa Tarihi, (Çev.N.Aça), Dost Yayınları, Ankara.
- Talimciler, A., Balkız, B.&Önen,E.(2011)Futbolda Taraftarlık, Fanatizm ve Şiddet (Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş ve Trabzonspor Örneği) 108K073 nolu yayınlanmamış Tübitak Sobag projesi.
- Türk,B.(2015) “Şiddete Meyyalım Vallahi Dertten’: Hegemonik Erkeklik ve Şiddet,” ss.85-111 Der. Betül Yarar- Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.